

Arkeologiasta*

Suomen kielen perussanakirjassa vuodelta 1990 arkeologia määritellään seuraavasti: »maaperästä löydettyjen esineiden ym. ihmisen toimintaan liittyvien jäännösten tutkimukseen perustuva, inhimillisen kulttuurin menneisyyttä tutkiva tiede, muinaistiede». Arkeologi vuorostaan on: »arkeologian tutkija, muinaistutkija, -tieteilijä», ja adjektiiviksi arkeologinen merkitsee: »arkeologiaan kuuluva, siihen perustuva, muinaistieteellinen».

Vuonna 1966 ilmestynyt Uusi tietosanakirja puolestaan ilmaisee asian näin: »Arkeologia on oppi inhimillisen kulttuurin kehityksestä sellaisena kuin se on tutkittavissa maaperästä ja maasta löydettyistä inhimillisen toiminnan, rakennuksien, hautojen ja erilaisten yksityisten esineiden jäännöksistä vastakohtana varsinaiselle historialle, joka tutkii muinaisajan kirjallista jäämistöä. Nykyaikaisessa kielenkäytössä arkeologia tarkoittaa kaukaisten tai vähän tunnettujen aikakausien tutkimista ja sitä sanotaankin usein muinaistieteeksi.»

Kuten huomaamme, sananvalinnoissa on vähäisiä variaatioita. Tietosanakirjan väitteet, että historia tutkii nimenomaan muinaisajan kirjallista jäämistöä ja että arkeologia nykyisin tarkoittaa kaukaisten tai vähän tunnettujen aikakausien tutkimista ovat tosin virheellisiä; arkeologia tieteenä kun ei tunne se enempää kronologisia kuin maantieteellisiä rajoja. Pohjimmiltaan määritelmät kuitenkin ovat samansisältöisiä, eli arkeologia on metodi tai oikeammin sanottuna joukko metodeja, joiden avulla pyritään kuvaamaan ihmiskunnan historiaa ihmisen jälkeensä jättämän ei kirjallisen aineiston valossa. Molemmassa määritelmässä korostetaan myös vanhaa termiä muinaistiede, joka lähemmin selvittää alunperin niin vaikeaselkoisen ja vierasperäisen arkeologia-sanan merkitystä.

Suomen kielessä arkeologia, joka tietysti on lainattu ruotsin kielen sanasta arkeologi, ei kuitenkaan ole järin vanha; ensimmäisen kerran se esiintyy vuonna 1865 Ahlmanin ruotsalais-suomalaisessa sanakirjassa. Ruotsinkieleen sana vuorostaan on lainautunut saksasta, Archäologie, ja viime kädessä se palautuu kreikan sanoihin arkhaios = muinainen ja logos, merkityksessä oppi, tiede.

Arkeologia-käsite omaksuttiin kuitenkin nopeasti muinaistieteen rinnakkaismuodoksi. Niinpä Väinö Wallin (myöhemmin Voionmaa) kirjoitti vuonna 1894 julkaisemassaan kirjassa »Kuvauksia Suomen kansan esihistoriasta» seuraavasti: »Muinaisuutta käsittelevistä tieteistä ja tieteenhaaroista on ensinnäkin mainittava arkeologia, joka syyllä kyllä on omistanut itselleen varsinaisen muinaistieteen nimen. Tämä tiede toimii niin sanoaksemme itse muinaisuudessa: ottamalla selvittääkseen, ryhmittääkseen ja verrataksensa maahan kätkeytyneet muinaiskansain jälkipurut, se näiden avulla

* Artikkelin perustuu puheenjohtajan esitelmään Suomen Muinaismuistoyhdistyksen 125-vuotiskokouksessa 7.5.1955.

koettaa valaista ihmiskunnan vanhimpia vaiheita ja aikoja, joista ei mitään kirjallisia tietoja löydy. Arkeologian tuloksille on annettava sitä suurempi arvo, koska ne ovat johdetut ainoista suoranaisista muistoista, mitä muinaiskansoista on jäljellä ... Ei tarvinne lisätä että suomalaisen arkeologian tulokset ovat kansamme pakanuuden aikaisen elämän kuvaamiseksi ihka tärkeimpiä.»

Suhteellisen korkeasta iästä huolimatta sanaa arkeologia koetaan edelleen ilmeisen vaikeaksi; vaikka arkeologia kirjoitetaan kirjaimella k, jonka luulisi hyvin sopivan suomen kieleen, noin kolmasosassa museoviraston arkeologian osastolle tulevasta postista lukee *argeo pro arkeologian osasto*. Minulle on kerrottu, ettei näin suinkaan kirjoiteta yksinomaan tietämättömyyden takia vaan joskus myös tietoisesti; arkeologiaa g:llä pidetään hienostuneempänä muotona.

Ruotsinkielessä käsite arkeologia esiintyy ensimmäisen kerran ilmeisesti jo vuonna 1814, jolloin N. H. Sjöborg kirjoitti: »Vår Store Gustaf II Adolph inrättade 1630 ett litet Archäologiskt sällskap, bestående af Riks-antiqvarierne Verelius, Hadorph och Bureus». Vuotta myöhemmin, 1815, hän julkaisi kirjasen nimeltään »Försök till en nomenklatur för Nordiska fornlämningar», jossa myös termi arkeologi esiintyy.

Vuonna 1844 arkeologia määriteltiin näin: »Ordet Archaeologi eller Fornkunskap betecknar hos Grekerne sjelfva äldre historia, men har sedermera blifvit användt för verk, som skillra de gamla folkslagens Seder, Lefnadssätt, Lagar, Religion, Stat, Cultur o.s.v.» – metodeista ei mainita mitään ja määritelmä on muutenkin ontuva – ja vielä 1903 svenska akademins ordbok määrittelee arkeologian seuraavalla hivenen oudolla tavalla: »Vetenskapen om de äldre kulturförhållandena eller antikviteterna och fornsakerna (i allmänhet hos ett visst folk), fornkunskap, fornforskning; stundom vetenskapen om de antika konstföremålen.»

Näistä mainitsemistani varhaisista esimerkeistä huolimatta voidaan todeta, että Ruotsissa termiä arkeologi loppujen lopuksi käytettiin aikaisemmin suhteellisen harvoin. Paljon yleisempi oli vanhempi muoto fornkunskap, siis muinaistiede, joka muuten edelleen esiintyy Uppsalan yliopiston arkeologian oppituolin nimessä Nordisk och jämförande fornkunskap.

Sana esihistoria ja siihen liittyvä adjektiivinen esihistoriallinen taas ovat suurin piirtein yhtä myöhäisiä tulokkaita suomenkieleen, esiintyen nekin 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Sanan esihistoria löydämme eräästä sanakirjasta vuodelta 1899, jossa se varmuuden vuoksi selitetään sanalla »historianedellinen», ja vuonna 1892 esiintyy eräässä tekstissä käsite »historiantakaiset muistomerkit». Käsitteet on tietysti lainattu ruotsin kielen vastaavista termeistä, förhistoria ja förhistorisk. Edellä siteerattu kohta Väinö Wallinin tekstistä on hyvä esimerkki myös käsitteen esihistoria omaksumisesta suomenkieleen. Kuriositeettina mainittakoon, että tunnettu antikvaari ja fennomaani C. A. Gottlund vuonna 1860 kuvaa matkaraportissaan eräästä Porvoon ulkosaariston edelleen tarkemmin ajoittamatonta hautausmaata sanoilla »ej blott en hednisk utan äfven antehistorisk kyrkogård».

Myös Englannissa käsite esihistoria, prehistory, on suhteellisen nuori, esiintyen ensimmäisen kerran vuonna 1851. Erityisesti arkeologian historiaan perehtyneen englantilaisen professorin Glyn Danielsin tekemän selvityksen mukaan tämän sanan käyttö oli erittäin vähäistä kunnes kunnianarvoisa sanomalehti The Times otti sen käyttöön 1888. Arkeologit ja historioitsijat eivät kertakaikkiaan pitäneet sanasta prehistory. Perusteluna oli se sinänsä looginen ajattelu, että esihistoria tarkoitti aikaa ennen historiaa. Ennen kuin ihmisellä oli historia ei esihistoria käsitteenä voinut olla olemassa. Vaikutusvaltainen aikakauslehti Nature hyväksyi sanan prehistory vasta 1902.

Saksankielisellä kulttuurialueella, jolla arkeologia nimenomaan on »die Wissenschaft des Spatens», »lapiotiede», käytetään päänimityksiä Vor- und Frühgeschichte, Ur- und Frühgeschichte tai vorgeschichtliche Archäologie; pelkkää sanaa »Archäologi» käytetään harvemmin ja yleensä varustettuna lisämääreellä joka kertoo minkälaisesta arkeologiasta kulloinkin on kyse.

Käsitteet arkeologia ja esihistoria ovat siis melko samanaikaisesti vakiinnuttaneet asemansa Euroopassa ja vähitellen myös muualla maailmassa. Ne ovat kansainvälisiä termejä jotka edesauttavat tieteidenvälistä kommunikointia. Koska arkeologia ei ole sidottu aikaan, vaan koostuu joukosta metodeja, joita voidaan käyttää jopa aivan takavuosien historiaa selvitettäessä, sanan käyttö on suuresti lisääntynyt, eikä tilanne aina ole niin yksiselitteinen kuin aikaisemmin, jolloin arkeologia voittopuolisesti tarkoitti esihistoriallista arkeologiaa.

Kehityksen myötä arkeologiaan on siten ilmestynyt koko joukko uusia käsitteitä, ehkäpä joskus liiankin kanssa, ja niitä tulee koko ajan lisää. Lähtökohtana saattaa olla pelkkä maantieteellinen aspekti, esimerkiksi *Pohjoismaiden* tai *suomalainen arkeologia*, maantieteellis-ekologinen kuten *saaristoarkeologia* tai tiettyyn populaatioon tai kieliryhmään liittyvä kuten *saamelaisarkeologia* ja *suomalais-ugrilainen arkeologia*. Aspekti voi olla kronologinen kuten *esihistoriallinen*, *keskiajan* ja *historiallisen ajan arkeologia* tai uskonnollinen, tyyppiä *Raamatun arkeologia*, *kristillinen arkeologia*, *islamilainen arkeologia*, rakenteisiin ja rakennettuun ympäristöön liittyvä kuten *kirkkoarkeologia*, *rakennusarkeologia*, *teollisuusarkeologia*, erityismetodeja ilmaiseva kuten *laboratiivinen arkeologia* tai erityisosaamista ja -välineitä vaativa kuten *vedenalainen arkeologia*, myös meriarkeologiaksi kutsuttu arkeologian haara, jonka ohimennen sanottuna pitäisi luopua käyttämästään sanonnasta »vedenalainen kaivaus».

Anglosaksisessa maailmassa uusien termien käyttö on erityisen näkyvää. Viimeaikaisista uutuuksista mainittakoon esim. sosiaaliarkeologian piiriin kuuluvat *sukupuoliarkeologia*, *gender archaeology*, ja *naisarkeologia*, erityisesti Norjassa niin muodissa oleva kvindearkeologi. Käsitteideni mukaan ne ovat kuitenkin muoti-ilmiöitä, jotka nykyään kukoistavat myös muissa tieteenhaaroissa. Sukupuoliarkeologiassa tai naisarkeologiassa tutkitaan kuten tunnettua naisen sosiaalista asemaa esihistoriallisessa yhteiskunnassa. Naisaspektin esilleottaminen on kuitenkin mielestäni vain eräs luonnollinen ja itsestään selvä osa arkeologista tutkimusprosessia ja tulkintaa, yksi variaabeli muiden joukossa, eikä se välttämättä vaadi omaa termiä. On myös korostettu, että naisaspektia voivat – jos ei yksinomaan niin ainakin parhaiten – tutkia naisarkeologit. Suomessa on toiminut ja toimii edelleen runsaasti naisarkeologeja, heitä on ollut jopa professoritasolla, mutta naisarkeologia ei jostakin syystä ole herättänyt kiinnostusta. Ehkäpä asia yksinkertaisesti koetaan tarpeettomaksi. Ainakaan se ei edellytä omaa termiä.

Lisää esimerkkejä. Englantilaisen kustantajan Batsfordin viimeisimmässä kirja-luettelossa olevista uutuuksista löydämme mm. seuraavat lähempää selvitystä kaipaavat kirjaotsikot, joille sopivien vastineiden löytäminen suomen kielessä tuottaa vaikeuksia:

The Archaeology of Animals, merkinnee eläinten historian ja kehityksen tutkimista arkeologiassa esiintulleen materiaalin perusteella sekä eläinten merkitystä ihmiskunnalle. Voidaan kuitenkin kysyä, onko eläinarkeologia adekvaatti termi? Suomenkieleen se istuu huonosti.

Forensic Archaeology tarkoittaa ihmisen historiansa aikana kärsimien sairauksien tutkimista arkeologian kautta esille tulleen patologisen aineiston valossa. Kun adjek-

tiivä forensic kuitenkin ensi kädessä merkitsee oikeusopillista, on otsikon ymmärtäminen vaikeaa. Mainittakoon että »forensic medicine» tarkoittaa oikeuslääketiedettä.

Archaeology of the Medieval English Monarchy. Ehkäpä kirja esittää Englannin keskiajan monarkiaan liittyviä arkeologisia havaintoja. Miten monarkia käytännössä tutkitaan arkeologisin keinoin, ei ainakaan ilmene otsikosta.

Tintagel: Arthur and Archaeology. Tintagel on, kuten tunnettua, legendaariseen Kuningas Arthuriin ja hänen pyöreän pöydän ritareihinsa liittyvä kiistanalainen tarulinna Cornwallissa. Ilmeisesti kirjassa käsitellään sellaisia arkeologisia havaintoja jotka saattavat liittyä Arthuriin, joko vahvistaen tai kumoten linnaa koskevia tarinoita. Kirjaimellisesti katsoen teos voisi otsikon perusteella kertoa myös Arthurin suhteesta arkeologiaan.

* * *

Edellä selostetut esimerkit arkeologia-sanana yhä laajenevasta käytöstä perustuvat melkein kaikki arkeologien tai heidän kollegoidensa julkaisemiin teoksiin. Ne kuvaavat sekä tieteenalan nopeata kehittymistä, naapuritieteiden tarjoamien menetelmien soveltamismahdollisuuksien lisääntymistä että erikoistumista. Osa niistä saattaa olla myös kekseliäiden kustantajien lanseeramia. On havaittu, että arkeologia käy hyvin kaupaksi.

Tarkkaavainen lukija – etenkin jos hän on muinaistutkija – on jo kauan voinut sanomalehdistä huomata, että sanoja arkeologia ja esihistoria saatetaan nykyään käyttää myös varsin odottamattomissa yhteyksissä. Olen kerännyt joitakin esimerkkejä, joita tässä lähemmin selostan.

Vastaperustetun Hiidenkivi-lehden ensimmäisessä numerossa (1/94) kerrotaan kolmesta Joensuun yliopiston perinteentutkimuksen opiskelijasta jotka ovat yhdistäneet uusimman viestintätekniikan ja kalevalaisen perinteen. He aikovat – niin kerrotaan – kääntää Kalevalan hypermediaksi. Tämä »HyperKalevala» tallennetaan cd-rom-levykkeelle, joka on eräänlainen elektroninen selailukirja, tekstien, kuvien ja äänien kokoelma. Kaiken tämän toteuttavat, siteeraan, Suomen ensimmäiset »media-arkeologit». Ammattitermi on tässä yhteydessä toki lainausmerkeissä, mutta juttuun liittyvässä kuvatekstissä ei.

Luettuani edellä mainitun selostuksen kysyin itseltäni, mikä on arkeologian osuus tässä tapahtumassa, miksi tekijöitä kutsutaan media-arkeologeiksi? Jos arkeologi tutkii arkeologiaa täytyy media-arkeologin tutkia media-arkeologiaa. Mutta mitä se sitten olisi? Ilmeisesti tämän arvoituksen takana pilee käsitys, että vanhojen ilmiöiden kuten Kalevalan ja siihen liittyvän kerronnan ja mystiikan esittäminen musiikin ja kuvataiteen säestämänä multimediallisin keinoin, tekee tekijästä media-arkeologin. Arkeologia-käsitteen ainoana tarkoituksena lienee tietyn aikaperspektiivin antaminen tälle tapahtumalle. Varsinaiseen arkeologiaan tämä toiminta ei kuitenkaan kuulu.

Otan toisen esimerkin. Helsingin Sanomista 14.1.1995 löydämme seuraavan kolmipalstaisen otsikon: »Arkeologina muistojen temppelissä». Vasta alaotsikko, »Menneisyys herää eloon Jurkan latinalaisamerikkalaisessa kirjailijakuvassa», kertoo ettei kysymys suinkaan ole temppeliä tutkivasta, tai jossakin pyhätössä vierailevasta arkeologista, vaan perulaisen näytelmän arvostelusta. Tässä esimerkkitaipauksessa näytelmän päähenkilö Gabriela Mistral on kuolemaan valmistautuva kirjailija, jolla on vanhan ihmisen kokemus eletyistä vuosista. Näytelmässä hän on linnoittautunut muusta maailmasta oman memorabiliansa kanssa ja näyttämöllä on kasoittain muistoesineitä: vanhoja kirjoja, valokuvia, vaatteita, kukkia. Tärkeiksi nousevat myös ihmisiä symboloivat nuket, joille Gabriela puhuu, ja lääkekaapista löytyy pieniä luurankoja.

Miten sana arkeologia olisi tässä tapauksessa tulkittava? Sen käyttö ei tietenkään liity arvostelussa mainittuihin luurankoihin, vaan viitannee ylipäänsä »vanhoihin esineisiin ja asioihin» ja lähinnä siten, että päähenkilö Gabriela analysoi itseään häneen liittyvien esineiden avulla. Hän tutkii menneisyyttään, hän muistaa ja kaivelee menneitä. Arkeologia-sanan käyttö tässä yhteydessä on tietysti vertauskuvallinen, mutta arkeologin, kuten myös tavallisen lukijan näkökulmasta, se on sekä harhaanjohtava että virheellinen.

On tietysti mahdollista, että arvostelun kirjoittajalla on ollut jokinlaisia tietoja käsitteestä »mielen arkeologia», joka on suhteellisen yleinen termi mielenterveys-työssä.

Eräs tunnetuimpia arkeologia-sanan käyttäjiä muussa kuin perinteisessä muinais-tieteellisessä yhteydessä oli nimittäin itävaltalainen lääkäri ja psykologi, psykoanalyysin perustaja Sigmund Freud (1856–1939). Freud oli hyvin kiinnostunut arkeologiasta, ja hän oli viime vuosisadan lopun ehkä kuuluisimman muinaistutkijan, Heinrich Schliemannin hyvä ystävä ja harras ihailija, mutta samalla tälle varsin kateellinen, ehkäpä siksi, että tämän työ arkeologina oli näyttävämpää. Aikalaiset ovat kirjallisuudessa kertoneet, että Freudin työhuone oli täpöten täynnä erilaista arkeologista esineistöä. Tai kuten eräs kävijä on todennut: Freudin luona käydessään luuli pikeminkin istuvansa arkeologin kuin lääkärin työhuoneessa.

Arkeologia-käsitteen käyttö psykoanalyysissa oli Freudille luonnollisestikin ensi kädessä metafora. On kuitenkin samalla selvästi havaittavissa, että se perustui tämän käsitteen ja arkeologian käyttämien metodien syvälliseen tuntemukseen. Koska psykoanalyysi tutkii sielunelämän syvimpiä kerrostumia, on vertaus arkeologiaan varsin osuva. Freud on itse todennut, että psykoanalyysissa tutkitaan sielunelämä pala palalta, kerros kerrokselta, kunnes pohjalla löytyvät kaikkein arvokkaimmat aarteet. Hän on mm. suoraan verrannut prosessia arkeologisen asuinpaikan kaivaukseen ja sen aikana löytyviin fragmentteihin, joiden pohjalta kokonaisuus hahmotetaan. Samalla hän toteaa, että psykoanalyttikko voi työskennellä onnellisemmassa tilanteessa kuin arkeologi, koska jälkimmäisen materiaali on aina enemmän tai vähemmän tuhoutunut.

Sanat arkeologia ja psykoanalyysi löydämme myös aikakauslehden *tiede & edistys* numeron 4/94 kannesta, jossa komeilee otsikko »Psykoanalyysin arkeologia». Lehdessä ei kuitenkaan kerrota arkeologia-käsitteen käytöstä psykoanalyysissa. Selitys tälle epäilemättä hiukan hämmentävälle otsikolle löytyy lehden sisältä. Otsikko mainostaa artikkelia »Aivoanatomiaa introspektioon. Kolme lukua psykoanalyysin esihistoriaa.» Artikkelista ilmenee, että se käsittelee kolmea Freudin toiminnassa 1880- ja 1890-luvuilla tapahtunutta muutosta, jotka myötävaikuttivat psykoanalyysin syntyyn. Kirjoituksella ei täten ole mitään tekemistä arkeologian kanssa. Ilmeisesti lehden toimittaja on halunnut keksiä myyvän otsikon. Sanaa »esihistoria» voitaisiin sen sijaan perustella. Todettakoon kuitenkin, että »historia» olisi ehkä sittenkin paremmin vastannut sisältöä. Otsikko olisi siten esimerkiksi voinut olla »Kolme virstanpylvästä psykoanalyysin historiassa» tai »Kolme lukua psykoanalyysin varhaishistoriaa».

Sana arkeologia esiintyy kuten tunnettua varsin yleisesti myös sodanjälkeisen ajan ehkä vaikutusvaltaisimman poststrukturalistisen koulukunnan edustajan, ranskalaisen filosofin Michel Foucaultin (1926–1984) tuotannossa. Lähinnä tämä koskee hänen vuonna 1978 ilmestynyttä pääteostaan »The Archaeology of Knowledge», mutta sana arkeologia on voimakkaasti esillä myös eräissä hänen muissa töissään. Esimerkkinä mainittakoon vaikkapa vuonna 1971 julkaistu kirjanen: »The Order of Things: an Archaeology of the Human Sciences». Arkeologia-käsitteen käyttö Foucaultin kirjoj-

tuksissa on monimuotoinen ja vaikeaselkoinen, eikä sen kaikkien merkitysten selostaminen eikä käytön analysointi ole tässä yhteydessä mahdollista. Pohjimmiltaan Foucaultin arkeologia käsittelee vallankäytön merkitystä ja siinä yhteydessä tapahtumien, arvostusten ja tapahtumaketjujen s.o. arvomaailman strukturointia ja eräänlaista periodisointia. Foucault ei itse ole määritellyt sitä sisältöä, jonka hän tuotannossaan on antanut käsitteelle arkeologia, mutta sitä ovat muut filosofit kyllä tulkinneet.

Viimeisen esimerkin siitä miten oudolta arkeologia-sanan esiintyminen muussa kuin antikvaarisessa yhteydessä saattaa tuntua, löydämme Suomen kulttuurirahaston äskeisistä apurahojen jakoperusteluista. Painetun luettelon mukaan eräälle opiskelijalle myönnettiin 10 000 markkaa »kodin esineistön muodostaman minäkuvan tutkimiseen arkeologian keinoin». Kodin esineistö on tietysti monella tavalla erityisen tärkeä minäkuvan muodostamiselle. Se antaa esteettisiä näkemyksiä, mielihyvää, hyvinvointia, turvallisuuden tunnetta jne. – mutta miten tätä voidaan tutkia arkeologian keinoin, siis arkeologisin menetelmin? Ei kai ainakaan kaivauksin, stratigrafisin havainnoin tai tyypologisin analyysin? Epäilen, että henkimaailma kummittelee tässäkin tapauksessa.

Samassa apurahojen jakotilaisuudessa myönnettiin eräälle hakijalle 30 000 markkaa »elokuvan esihistoriallisia menetelmiä ja laitteita hyödyntävän kuvataidenäyttelyn rakentamiseen». Tässä tapauksessa sana »esihistoriallinen» tarkoittanee yksinkertaisesti elokuvan vanhoja menetelmiä ja laitteita tai kaikkein vanhimpia tai aivan ensimmäisiä tai primitiivisiä menetelmiä, miten nyt asian haluaa ilmaista. Ikäperspektiiviä on ilmeisesti haluttu korostaa varustamalla sana historia prefiksillä »esi-», vaikka alkuhistoria olisi ollut huomattavasti parempi vaihtoehto.

* * *

Miten edellä mainittu tilanne olisi tulkittavissa? Onko arkeologia-käsitteen lisääntynyt käyttö osoitus tieteemme arvonnannon kohentumisesta? Minusta on, ja siitä löytyy muitakin viitteitä.

Joulukuussa 1994 Suomen Kuvalehti julkaisi teettämänsä kyselyn, jossa vastaajia pyydettiin sijoittamaan mielekkyyssjärjestykseen 365 erilaista ammattinimikettä. Muinaistieteilijän suureksi hämmästykseksi arkeologi sijoittui varsin korkealle tässä ammattihierarkiassa, peräti sijalle 62. Seuraaville sijoille jäivät rovasti, ATK-päällikkö, ekonomi, palopäällikkö, agronomi, sairaanhoitaja ja pankinjohtaja. Tutkimuksessa tuloksia verrattiin vuosina 1986 ja 1966 tehtyihin vastaaviin kyselyihin. Vuoden 1966 tutkimuksessa ei arkeologi ole mukana ollenkaan, joten vertailua ammatin silloiseen hierarkiseen asemaan ei voida suorittaa. Voidaan toisaalta todeta, että vuoden 1966 kyselyyn otetut ammatit olivat kyselyn saaneiden vastaajien esittämiä. Ammatteja oli yhteensä peräti 1305, mutta siitä huolimatta ei kenenkään mieleen tullut esittää arkeologia listalle. Näin voisi todeta, että arkeologi on hypännyt nolatilanteesta – tai sijalta 1306 – suoraan sijalle 62. Aikamoinen saavutus. Vuoden 1986 tuloksia ei ole saatavissa. Kyselyn suorittanut yhtiö on mennyt konkurssiin, eikä vielä ole ollut mahdollista jäljittää sen mahdollista jatkajaa.

Miten tämä on selitettävissä? Käsitteeni mukaan arkeologia yhdistettiin aikaisemmin nimenomaan pölyisen menneisyyden ja vanhan tavaran kanssa tai se liitettiin jännittäviin, iljettäviin tai kutkuttaviin ruumislöytöihin. Tässä on tapahtunut selvä muutos, ja positiiviseen suuntaan. Arkeologiasta, joka A. M. Tallgrenin sanoja lainaten on »noobeli tiede», on tullut myös salonkikelpoinen.

Arkeologilla on yleisesti salapoliisin maine. Scientist-lehden huhtikuun numerossa on pitkä arvostelu kirjasta »Time detectives: How Archaeologists Use Technology to

Recapture the Past». Arvostelussa kerrotaan mm. miten huolellisesti arkeologit työskentelevät muurauslastaa ja sivellintä käyttäen. Heidän työtään verrataan patologiien rikospaikoilla suorittamiin tutkimuksiin. Ruotsissa poliisit muuten nykyään usein käyttävät arkeologeja apunaan rikospaikkoja tutkiessaan.

Arkeologian viehätys ja uusi tuleminen liittyy paljolti juuri uusiin mielenkiintoihin löytöihin. Tässä suhteessa arkeologia poikkeaa useimmista muista humanistisista tieteistä, joiden »uudet saavutukset» ovat vähemmän yllätyksellisiä tai konkreettisesti nähtävissä. Uskon että mielenkiintoa lisää se tosiasia, että arkeologiset löydöt aina ovat ihmiskäden tuotetta, ne ovat käsin kosketeltavia artefakteja. Niiden takana piilee ihmisen kekseliäisyys ja osaaminen ja käsistään taitavia ihmisiä on aina arvostettu.

Erityisesti löytöjen ikä on ihmisiä kiinnostava tosiasia, ja tässä mielessä uudet eksaktiset ajoitusmenetelmät ovat kasvavan kiinnostuksen kohteena.

Eräs ihmisten positiivisiin asenteisiin myötävaikuttava tekijä on varmasti myös se tosiasia, että jokainen meistä voi, hyvän onnen niin suodessa, itse tehdä merkittäviäkin löytöjä, jotka saattavat vaikuttaa jopa ratkaisevasti käsitykseemme esihistoriallisen ajan kulttuurin kehityksestä. Hyvinä esimerkkeinä tällaisista uusista omatoimisisista havainnoista ovat kalliomaalaukset. 1970-luvulla alkanut kalliomaalausboomi on suuresti myötävaikuttanut sekä arkeologian ja arkeologisen tutkimuksen tunnetuksi tekemiseen että tieteen popularisointiin. Nimenomaan kalliotaiteen kohdalla arkeologian harrastelijain merkitys on ollut melkoinen. Tällä hetkellä tuntemme kaikkiaan 61 kalliomaalausta ja niistä on tänä keväänä ilmestynyt erään harrastelijan monografia (P. Kivikäs: Kalliomaalaukset – muinainen kuva-arkisto).

Innostus saattaa kuitenkin myös johtaa harhaan. Hiljattain saatoimme päivälehdistä todeta, että 50 rauhanvuoden kunniaksi lyötävän 2 000 markan kultarahan kuva-aiheena on Vitträskin ja joidenkin muiden – ehkäpä itäkarjalaisten – kalliomaalauksen kuvia. Hufvudstadsbladetissa todetaan tylästi: »Jubileumsmyntet förser med texten Suomi-Finland 1995 och en bild av två båtar och ett nät och texten 2 000 mk.» Voi hyvin kysyä, miten tämä kuva-aihe liittyy 50 rauhanvuoteeseen? Joissakin ilmoituksissa on lisäksi mainittu, että raha julkistetaan »Lapin sodan» päättymisen 50-vuotispäivänä ja että Rahapajan myymissä erikoispakkauksissa on 1930-luvun Pohjois-Suomen kartta (sic!). Epäilen, että inspiiraatio aiheen käyttöön perustuu norjalaisten taiteilijain ihailtavaan oivallukseen käyttää kalliopiirrosten pohjalla tehtyjä aktiivikuvia Lillehammerin olympialaisten viestitoiminnassa.

Lienee ilman muuta selvää, että televisio ja muut joukkotiedotusvälineet ovat myötävaikuttaneet arkeologian kasvavaan arvostukseen, ne kun tuovat tapahtumat suoraan olohuoneisiimme. Erityisesti television merkitys on ollut suuri. En ajattele sankariarkeologia Indiana Jones tai Kiviset ja Soraset -sarjaa enkä tavan takaa esille ryntäviä dinosauruksia, joskin niidenkin merkitys saattaa olla melkoinen, vaan asiallisempia ohjelmia. Viimeaikaisista löydöistä voidaan esimerkiksi mainita Itävallan ja Italian rajalla olevasta jäätiköstä löydetty ns. Ötztin jäämies ja vaikkapa Ardèchen uudet luolamaalaukset Etelä-Ranskassa. Nimenomaan television avulla voidaan ihailtavan havainnollisesti kertoa uusista arkeologisista löydöistä ja samalla tulkita niitä kulttuurihistoriallisia prosesseja, jotka liittyvät ihmisen toimintaan ja hänen asemaansa muinaisajan yhteiskunnassa.

Eräs arkeologian lisääntyneen arvostuksen manifestaatio on myös muinais- eli arkeologisten korujen perusteella tehtyjen jäljitelmien ja muunnelmien suosion kasvu. Viime viikolla saatoimme päivälehdistä lukea, millaiseksi rahasammoksi Kalevala Korun toiminta on muodostunut. Markkinoille on myös ilmaantunut ennestään tuntemattomia yrittäjiä ja kilpailu kovenee. Muinaiskorujen merkitys on ollut ilmei-

nen, ja monen ihmisen kosketus arkeologiaan on kulkenut juuri niiden kautta. Kun Kansallismuseossa tammikuussa 1995 avattiin uudistettu esihistorian perusnäyttely, oli monen vierailijan kommentti: »Kas teillä on esillä Kalevalakorujakin.»

Kiinnostus kuvastuu myös Suomen esihistoriaa koskevien yleisesitysten suosiossa. Matti Huurteen mainiosta kirjasta »9 000 vuotta Suomen esihistoriaa», joka ilmestyi 1979, on tähän asti otettu neljä painosta, yhteensä 10 000 kappaletta; viides ja tällä kertaa korjattu painos ilmestyy vielä tänä keväänä. Vielä suurempi myyntimenestys oli Weilin & Göösin kahdeksanosainen »Suomen historia», jonka ensimmäinen, esihistoriaa käsittelevä nide ilmestyi 1984. Kustantaja pitää myyntilukuja liikesalaisuuksina mutta on haastattelussa myöntänyt, että ehdottamani 50 000 kpl ei ole liikaa, siitä huolimatta ettei teoksen yksittäisiä osia – ainakaan alussa – saanut ostaa erikseen.

Viimeisin yleisesitys on Holger Schildts förlagin kustantama kolmi- tai neliosainen »Finlands historia», jonka ensimmäisestä osasta on otettu kolme painosta, yhteensä 6 000 kpl, mikä omalta osaltaan osoittaa kasvavaa kiinnostusta maamme menneisyyttä kohtaan niin ruotsinkielisen väestön piirissä kuin Ruotsissa ja jopa Norjassakin. Neljännen painoksen julkaisemista valmistellaan.

Olen usein kysynyt itseltäni ovatko em. lukuisat esimerkit arkeologian kasvavasta arvostuksesta ja arkeologia-sanan vertauskuvannollisen käytön lisääntymisestä osoitus siitä, että arkeologit vihdoinkin ovat onnistuneet pyrkimyksissään tehdä muinaistiede tunnetuksi – että arkeologiasta on tullut läheinen asia jokaiselle – vai onko kyseessä pelkkä sattuma. Uskon että kiinnostus ennen kaikkea pohjautuu arkeologikunnan kykyyn ja haluun kertoa tieteestään sekä arkeologiien hyviin kontakteihin joukkotiedotusvälineisiin ja niissä toimiviin asiantuntijoihin ja harrastajiin. Tähän työhön ovat kaikki osallistuneet kiitettävän aktiivisesti. Toivottavasti arkeologit ovat jälleen onnistuneet herättämään samankaltaista kiinnostusta kansamme menneisyyttä kohtaan kuin 125 vuotta sitten, jolloin yhdistyksemme perustettiin. Kansallisvaltio ei suinkaan ole kuollut; se elää ja kukoistaa.

Jälkikäteen

Yhdistyksen vuosikokouksen jälkeisenä päivänä esitettiin Suomen televisiossa ohjelma, jonka nimi oli »The Archaeology of Wonder», ihmeiden arkeologia. Lähtökohtana oli kuuluisa silta San Franciscossa, »The Golden Gate», jota verrattiin maailman seitsemään ihmeeseen. Arkeologia-sanaa käytettiin tässä yhteydessä sen asian osoittamiseksi, että myös maailman ihmeissä on ikäkerrostumia.

Helsingin Sanomista taas (4.6.1995) löydämme iloksemme otsikon, jossa sanalla arkeologia on keskeinen sija. Kysymyksessä on Jusa Peltoniemen runokokoelman »Pieni elämäntanssi» arvostelu. Otsikko kertoo: »Perinteen ilkkurista arkeologiaa. Jusa Peltoniemen esikoisrunot kierrättävät vanhaa sanastoa.» Kirjoittaja toteaa varsin myönteisessä arvostelussaan, että runoilija tuo runoon takaisin kauan kaivattuja elementtejä: riimejä, poljentoa ja laulullisuutta. Hän esittelee kokonaisen kirjon kansanperinteen sanastoa ja historiallisia viittauksia. Arvostelu jatkuu: »Nuoruuden tuntojen ja suoran tunnetilityksen kanssa tällä kokoelmalla on niukasti tekemistä. Peltoniemi on pikemminkin perinteen ja kielen arkeologi, joka nostaa löytönsä esiin värikkäiksi sommitelmiksi.» Tässä esimerkissä arkeologia kuvaa kirjailijan työtappaa: hän hakee vanhoja elementtejä ja nostaa ne esille.

Molemmat esimerkit tukevat esitelmässä esitettyjä näkemyksiä arkeologia-sanan laajenevasta käytöstä.